

УДК 311:314.186.3

СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Бегун С.І.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті представлено результати статистичного дослідження відтворення населення Волинській області за 1991-2015 роки. Охарактеризовано особливості сучасних демографічних процесів у регіоні. Показано динаміку чисельності населення за статевою ознакою та ознакою місця проживання, природного та міграційного руху населення Волинської області за роки незалежності. Проведено порівняння темпів зміни чисельності населення України та Волинської області. Проаналізовано динаміку чисельності міського та сільського населення регіону. Охарактеризовано природний рух, індекси життєвості населення в динаміці та за типом поселень.

Ключові слова: статистичний аналіз, відтворення населення, чисельність наявного населення, природний приріст (зменшення), міграційний приріст (зменшення).

Постановка наукової проблеми. Демографічні процеси є важливим чинником впливу на економічний, соціальний, духовний, політичний розвиток країни. Соціально-економічна криза, яка супроводжувала останні десятиліття перетворення українського суспільства, негативно вплинула на відтворення населення та призвела до значних демографічних втрат [9, с. 13]. Несприятлива демографічна історія України знайшла відображення в кількісних та якісних характеристиках населення: в зміні його чисельності, трансформації статево-вікової, шлюбної та сімейної структури, зменшенні народжуваності, зростанні смертності, міграції, значному погіршенні стану здоров'я, зменшенні трудових ресурсів тощо. Саме тому важливо дослідити зміни тенденцій процесів відтворення населення окремих регіонів країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і методологічним питанням сутності відтворення населення країни в цілому в сучасних умовах присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, зокрема, С. Біляцького, В. Волобуєва, І. Курило, Е. Лібанової, А. Малиновської, С. Пирожкова, А. Позняк, І. Прибиткової, В. Садової, В. Стешенко, С. Стеценко, Л. Черчик та ін.

Втім, не вирішеними залишаються частини загальної проблеми є існуючі суттєві відмінності та особливості в тенденціях демографічного роз-

витку різних регіонів, які потребують додаткової статистичної оцінки.

Мета статті. Метою роботи є проведення статистичної оцінки демографічних процесів для дослідження регіональних особливостей відтворення населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За площею Волинська область займає 20 місце серед областей України, за щільністю населення (51,7 осіб на один квадратний кілометр) – 17 місце. Станом на 1 січня 2015 року чисельність наявного населення Волинської області становила 1042,9 тис. осіб (таблиця 1), що складає 2,4% від загальної чисельності України.

Дані таблиці 1 свідчать, що на початку 90-х років (1991-1994 роки) ще відбувалось перевищення народжуваності над смертністю, тобто спостерігався приріст населення області, який на 70,3% забезпечив зростання кількості її мешканців, тоді як міграційний приріст – на 29,7%. З 1995 року почалось зменшення чисельності населення – це на рік пізніше, ніж по Україні в цілому, і продовжилось до 2009 року. За 15 років населення Волинської області скоротилось на 44,5 тис. осіб або на 4,1%, в тому числі за рахунок депопуляції – на 30717 осіб або 68,5% від загального зменшення. За 1991-2015 роки чисельність населення зменшилась на 26,1 тис. осіб або на 2,4%. В 2009-2014 роках

Волинська область приєдналась до Рівненської і Закарпатської областей [2], в яких кількість народжених перевищувала кількість померлих, що призвело до збільшення чисельності її населення на 5,1 тис. осіб або на 0,5%.

Таблиця 1
Чисельність населення, природний та міграційний приріст населення Волинської області за 1991-2015 роки

Роки	Наявне населення, тис. осіб	Природний приріст, осіб	Міграційний приріст (скорочення)
1991	1069,0	2204	1496
1992	1072,7	2616	2884
1993	1077,6	1498	1602
1994	1080,7	222	-2622
1995	1078,3	-1132	-568
1996	1076,6	-1052	-448
1997	1075,1	-1628	-372
1998	1073,1	-1423	-177
1999	1071,5	-2892	-908
2000	1067,7	-3005	-695
2001	1064,0	-3311	11
2002	1060,7	-3074	-2926
2003	1054,7	-3576	-2336
2004	1048,8	-2707	-1293
2005	1044,8	-3256	-1144
2006	1040,4	-1887	-513
2007	1038,0	-1481	-119
2008	1036,4	-293	93
2009	1036,2	662	-162
2010	1036,7	486	-86
2011	1037,1	778	722
2012	1038,6	1636	-236
2013	1040,0	1034	266
2014	1041,3	920	680
2015*	1042,9	-369	261

*Дані попередні

Джерело: розроблено автором на основі джерел [3-5]

З 1994 року по 2007 рік в області кількість вибулих перевищувала кількість прибулих, тобто спостерігалось негативне сальдо міграції, яке зменшило чисельність населення на 14109 осіб, а також знизило якість трудового, демографічного та інтелектуального потенціалів області [6, с. 9].

Рис. 1. Ланцюгові темпи зростання чисельності наявного населення України та Волинської області за 1991-2015 роки

Джерело: розроблено автором на основі джерел [3-5]

На рис. 1 наочно видно відмінності в тенденціях зміни чисельності наявного населення Волин-

ської області і України в цілому. Так, скорочення населення України відбувалось більш швидкими темпами, ніж Волинської області. Волинська область, як і декілька областей на заході країни, має значно кращу демографічну ситуацію, ніж в середньому по Україні.

За роки незалежності відбулися зміни у динаміці міського та сільського населення Волинської області, які представлені на рис. 2.

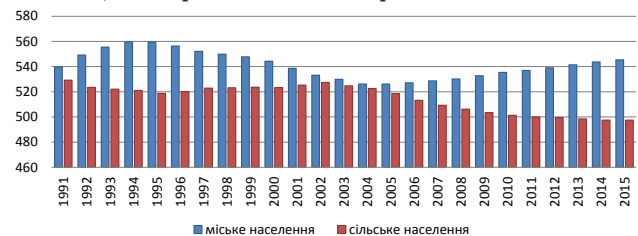

Рис. 2. Динаміка наявного населення Волинської області за 1991-2015 роки, тис. осіб

Джерело: [3; 5]

У 1993 році органи державної статистики України вперше за повоєнні роки зафіксували зменшення міського населення [9, с. 16]. На рис. 2 чітко видно тенденцію зменшення міського населення Волинської області з 1994 по 2004 роки, коли кількість наявного міського населення скоротилась на 33,4 тис. осіб або на 6%. Така тенденція пояснюється зниженням народжуваності та підвищенням смертності у цей період, тобто від'ємним приростом населення, активними міграційними процесами [8, с. 254]. Протягом 2005-2015 років спостерігалось зростання міського населення з 526,2 до 545,4 тис. осіб або на 3,6%.

Зміна чисельності сільського населення має протилежну тенденцію: з 1991 по 1995 роки вона зменшилась на 10,4 тис. осіб або на 3,1%, з 1995 до 2002 року зросла до 527,5 тис. осіб, починаючи з 2003 року знизилась до 497,5 тис. осіб у 2015 році, тобто на 27,3 тис. осіб або на 5,2%. Така зміна викликана зростанням потреби у робочій силі у містах, значною міграцією в 2002-2005 роках. Станом на 1 січня 2015 року 52,3% населення Волинської області проживало в містах, 47,7% – у сільській місцевості, тоді як в середньому по Україні – 69,1 і 30,9% відповідно, що свідчить про значно нижчий рівень урбанізації та аграрну направленість області.

Формування чисельності міського та сільського населення Волинської області відбувалось за рахунок природного на міграційного приросту (зменшення), при цьому довготривалим фактором скорочення населення стало природне зменшення, що підтверджують дані таблиці 2.

Дані таблиці 2 свідчать, що в містах Волинської області природний убуток населення спостерігався лише в період з 1999 по 2005 роки, хоча чисельність міського населення почала зменшуватися з 1995 року, що було викликано значними міграційними процесами. В сільській місцевості всі роки досліджуваного періоду (за виключенням 2012 року) спостерігається негативний природний приріст населення, інтенсивність якого зросла від 1,6 осіб в розрахунку на 1000 в 1992 році до 6 осіб на 1000, тобто 3,8 рази, в 2005 році. З 2006 року відбувалось поступове зменшення величини природного убутку сільського населення до 0,5‰ в

2015 році. Дана ситуація спричинена більшим рівнем постаріння в селах, від'їздом молодих людей до міст в пошуках роботи.

Таблиця 2

Динаміка загального коефіцієнта приросту (зменшення) та індекси життєвості населення Волинської області у 1991-2015 роках

Роки	Загальний коефіцієнт природного приросту (зменшення) населення, ‰			Індекс життєвості населення		
	Міські поселення та сільська місцевість	Міські поселення	Сільська місцевість	Міські поселення та сільська місцевість	Міські поселення	Сільська місцевість
1991	2,0	6,2	-2,2	1,16	1,70	0,86
1992	2,4	6,2	-1,6	1,19	1,70	0,90
1993	1,4	4,5	-2,0	1,11	1,48	0,88
1994	0,2	3,3	-3,2	1,01	1,34	0,82
1995	-1,1	1,5	-3,7	0,92	1,15	0,78
1996	-1,0	1,2	-3,3	0,93	1,12	0,80
1997	-1,5	1,1	-4,3	0,89	1,11	0,75
1998	-1,3	0,3	-3,1	0,90	1,03	0,81
1999	-2,7	-1,1	-4,4	0,80	0,90	0,73
2000	-2,8	-1,6	-4,1	0,80	0,86	0,75
2001	-3,1	-1,7	-4,5	0,78	0,85	0,73
2002	-3,0	-1,2	-4,7	0,79	0,89	0,72
2003	-3,4	-1,1	-5,6	0,77	0,91	0,68
2004	-2,6	-0,2	-5,0	0,82	0,98	0,71
2005	-3,2	-0,3	-6,0	0,79	0,98	0,68
2006	-1,8	1,0	-4,7	0,88	1,08	0,74
2007	-1,4	1,2	-4,2	0,91	1,10	0,77
2008	-0,2	1,9	-2,7	0,99	1,16	0,85
2009	0,7	3,2	-2,1	1,05	1,29	0,88
2010	0,4	2,4	-1,6	1,03	1,22	0,91
2011	0,8	2,2	-0,8	1,06	1,20	0,95
2012	1,6	2,9	0,2	1,06	1,27	1,01
2013	1,0	2,2	-0,3	1,08	1,21	0,98
2014	0,9	2,1	-0,5	1,07	1,19	0,97

Джерело: розроблено автором на основі джерел [3; 5]

Співвідношення числа народжених і числа померлих відображає показник життєвості, динаміка якого наведена на рис. 3.

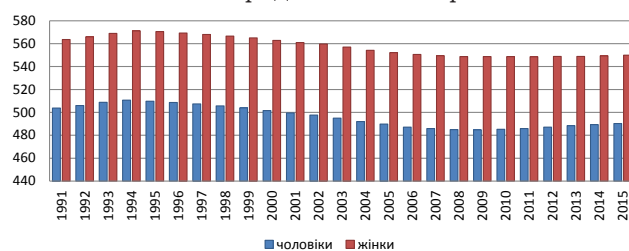
Рис. 3. Динаміка індексів життєвості населення Волинської області за 1991-2014 роки

Джерело: розроблено автором на основі джерел [3; 5]

В 1991 і 1992 році на 100 померлих у міських поселеннях Волинської області приходилось 170 народжених. В 2001 році індекс життєвості

знизився в два рази: на 100 померлих приходилось лише 85 народжених. З 2006 року кількість народжених перевищує померлих – 108 народжених на 100 померлих, в 2012 – 127. Індекси життєвості сільських мешканців коливались незначно протягом 1991-2005 років. Найменша кількість народжених в розрахунку на 100 померлих в селі спостерігалась в 2003 і 2005 роках – 68. В 2006-2014 роках індекс життєвості сільського населення поступово збільшувався. В 2012 році на 100 померлих в сільській місцевості приходився 101 народжений.

Динаміка чисельності жінок та чоловіків Волинської області представлена на рис. 4.

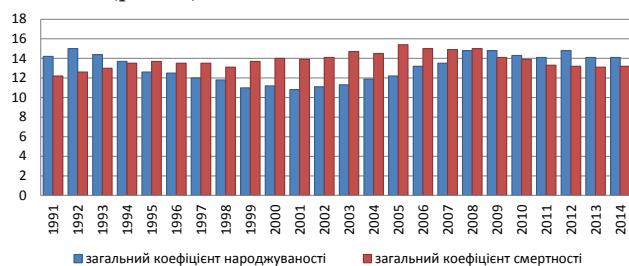
Рис. 4. Динаміка чисельності жінок та чоловіків Волинської області за 1991-2015 роки

Джерело: складено автором на основі джерел [3; 5]

Протягом 1991-2015 років чисельність чоловіків була менша за чисельність жінок. Зміни чисельності обох статей мають однакову негативну тенденцію. За 15 років з 1994 по 2009 рік чисельність чоловіків в області зменшилась з 510,6 тис. осіб на 25,8 тис. осіб або на 5,1%. Чисельність жінок зменшилась з 1994 по 2011 рік з 571,2 тис. осіб на 22,7 тис. осіб або на 4%.

На 1 січня 2015 року жінки в складі населення області становили 549,9 тис. осіб, чоловіки – 490,3 тис. осіб, тобто 52,9% і 47,1% загальної кількості постійного населення, тоді як в середньому по Україні – 53,7 і 46,3% відповідно. Співвідношення статей змінюється в залежності від віку. Якщо у новонароджених завжди переважає частка чоловічої статі (51,8% хлопчиків проти 48,2% дівчаток), то при пересуванні від дитячих до молодших і старших вікових груп відсоток осіб чоловічої статі поступово зростає [9, с. 255]. За чисельністю чоловіки переважають у всіх вікових групах до 30 років, а також у віці 35-37 років [3, с. 26].

На зменшення загальної чисельності населення істотно вплинуло його природне скорочення, що розпочалося у Волинській області з 1995 року, яке спричинене зниженням народжуваності (рис. 5).

Рис. 5. Загальні коефіцієнти народжуваності та смертності населення Волинської області за 1991-2014 роки, ‰

Джерело: складено на основі даних джерел [3]

На рис. 5 наочно видно період зменшення рівня народжуваності з 15‰ в 1992 році до 11‰ в 1999 році, період найнижчого рівня в 1999-2001 роках (в 2001 році народилося найменша кількість немовлят – 10,8 в розрахунку на 1000 осіб), за період 2002-2012 років рівень народжуваності поступово збільшився до 14,8 ‰, починаючи з 2013 року і дотепер відбувається стабілізація рівня народжуваності [1]. Рівень народжуваності Волинської області в 2014 році становив 14,1 народжених на 1000 населення, що на 3,3 особи або на 30,6% більше, ніж в цілому по Україні.

Показники смертності населення Волинської області характеризуються відносною стабільністю. Рівень смертності збільшився з 12,2 випадків смертей на 1000 осіб в 1991 році до 15,4 – в 2005 році, тобто на 26,2%. За останні десять років поступово зменшився до 13,2‰ в 2014 році. Отже, смертність населення Волинської області, порівняно з середнім по Україні (14,7 смертей на 1000 осіб в 2014 році) є нижчою на 1,5 промільні пункти або на 10,2%, але за європейськими стандартами, смертність залишається високою внаслідок нездорового способу й незадовільних умов життя, у т.ч. забруднення навколишнього середовища, що є спадщиною радянської індустріалізації, та малоефективної пострадянської системи охорони здоров'я [7, с. 33].

Висновки і пропозиції. Протягом 1991-2015 років демографічна ситуація у Волинської області формувалась на тлі економічної та політичної кризи, зміни соціально-психологічних стереотипів, загальноосвітньої трансформації соціального розвитку, появи у людей нових життєвих орієнтирів та цінностей [6, с. 12]. Це знайшло відображення в зменшенні народжуваності, зростанні смертності, скороченні чисельності міського та сільського населення, збільшенні частки осіб старшого віку, збільшення міграційних потоків, зниженні показників життєвості, особливо в сільській місцевості. Останні п'ять років демографічна ситуація дещо покращилась, прослідковується тенденція до перевищення кількості народжених над кількістю померлих, хоча для досягнення рівня початку 90-х років необхідно ще тривалий час і багато загальнодержавних зусиль, зокрема активізація соціальної та демографічної політики держави, що спрямована на підвищення тривалості життя та створення умов зростання народжуваності; зупинення зубожіння населення на основі зростання доходів та рівня життя всього населення; забезпечення ефективної зайнятості, яка має гарантувати належний рівень життя; підтримка багатодітних та молодих сімей тощо.

Список літератури:

1. Барило І. М. Особливості сучасних демографічних процесів регіонів України / І. М. Барило, Т. Г. Погребський, Є. Ю. Телебенева [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/9782>
2. Бегун С. І. Кластерний аналіз відтворення населення України / С. І. Бегун [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/8544>
3. Демографічний щорічник Населення Волинської області 2014 / [за ред. Л. С. Баранюк]; Головне управління статистики у Волинській області. – Луцьк, 2015. – 110 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>
6. Пирожков С. І. Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України [Електронний ресурс] / С. І. Пирожков. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11854/01-Pirojkov.pdf>
7. Романюк А. О., Гладун О. М. Демографічні тенденції в Україні / А. О. Романюк, О. М. Гладун // Демографія та соціальна економіка – № 3 (25) – 2015. – С. 21-43.
8. Черчик Л. М. Статистичне дослідження демографічних процесів у регіоні / Л. М. Черчик // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки (Економічні науки). – 2008. – № 7. – С. 252-260.
9. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2014 / за ред. Квіташвілі О.; МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – К., 2015. – 460 с.

Бегун С.І.

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

СТАТИСТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВОСПРОИЗВОДСТВА НАСЕЛЕНИЯ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация

В статье представлены результаты статистического исследования воспроизводства населения Волинской области за 1991-2015 годы. Охарактеризованы особенности современных демографических процессов в регионе. Показана динамика численности населения по половому признаку и признаку места проживания, естественного и миграционного движения населения Волинской области за годы независимости. Проведено сравнение темпов изменения численности населения Украины и Волинской области. Проанализирована динамика численности городского и сельского населения региона. Охарактеризованы естественное движение, индексы жизнестойкости населения в динамике и по типу поселений.

Ключевые слова: статистический анализ, воспроизводство населения, численность населения, естественный прирост (уменьшение), миграционный прирост (уменьшение).

Begun S.I.

Lesya Ukrainka Eastern European National University

STATISTICAL RESEARCH OF RECREATION OF POPULATION OF VOLYN AREA

Summary

In the article the results of statistical research of reproduction of population the Volyn region were presented for 1991-2015. The features of modern demographic processes in a region were described. The dynamics of population by sex and place of residence, natural and migratory population movements of the Volyn region for years independence was shown. Comparison of the rate of population change in Ukraine and Volyn region was conducted. The dynamics of quantity of urban and rural population of the region was analysed. Natural motion, indexes of vitality of population in a dynamics and on the type of settlements was described.

Keywords: statistical analysis, reproduction, quantity of present population, natural increase (decrease), migratory increase (decrease).